

Moderni kansakunta ja puuttuvat sukupuolet

EIRA JUNTTI

ABSTRACT
The Modern Nation
and Missing Genders

Most studies of nationalism in the social sciences during the last twenty years have used a structuralist approach, which is based on a Marxist analysis of the development of modern society. There are two major flaws in the approach: firstly, the focus is on “economic structures”, and “culture” and “ideology” are omitted. Secondly, gender as a theoretical concept is entirely missing from the analysis, and as a result, so is most of women’s history. Even if the analysis operates with the concept of “universal subject”, the subject is really male, and more weight is given to activities and areas of life dominated by men. These omissions are partially due to inherent problems in Marxist theory. Those interested in studying both the “insides” of people and “economic structures”, and those who seek to include gender in their analysis, have sought answers from elsewhere, for example post-structuralism and discourse analysis.

Yhteiskuntatieteissä kansan ja kansallisuusaatteen historian on nähty olevan tiukasti sidoksissa modernin yhteiskunnan syntyyn. Modernisaatiota taas on erityisesti marxilaisvaikutteisessa tutkimuksessa, mutta myös yleisemmin yhteiskuntatieteissä, lähestytty pitkälti rakenteiden kautta: on tutkittu rakenteiden syntyä ja kehitystä, niiden muutosta. Näiden rakenteiden on ymmärretty olevan ikään kuin materiaalisia, ne on erotettu aatteista tai kulttuurista ja niillä on katsottu olevan näitä suurempi selitysvoima tai, marxilaisittain ajatellen, ne on nähty näihin verrattuna ensisijaisina (esim. Tilly 1990; Wallerstein 1974).

Ongelmallista tässä tutkimustraditiossa mielestäni on, että kriittisistä lähtökohdistaan huolimatta se tuottaa modernisaatiosta hyvin ristiiridattoman kuvan. Jäljittäessään modernin yhteiskunnan lineaarisiksi oletettuja kehityslinjoja, keskittyessään keskeisiin pidettyihin ins-tituutioihin ja rakenteisiin, joiden on katsottu olevan – paljolti marxilaisen teorian ansiosta – taloudellisiin toimintoihin liittyviä,

se antaa kuvan kehitysprosessista, joka on katkoton, automaattisesti eteenpäin kulkeva ja joka tuottaa maallista hyvää mukaan temmatuille joukoille, joita ei kuitenkaan lähemmin eritellä. Yksittäiset henkilöt on verhottu universaalin subjektin kaapuun. Kun kaikki subjektipositiot jätetään näin yksilöimättä, tarinaa on vaikea huomata vain osahistoriaksi, tietystä näkökulmasta kuvatuksi historiaksi, etenkin kun se itse väittää kattavansa kaiken oleellisen.

Myös useimmat (länsimaisen) nationalismin yhteiskuntatieteelliset yleisesitykset on kirjoitettu tällaisesta modernisaation näkökulmasta. Tässä haluaisinkin pohtia lähemmin kahta tähän näkökulmaan liittyvää ongelmaa nationalismin tutkimusta silmälläpitäen. Ensimmäiseksi haluan kiinnittää huomiota siihen, miten yhteiskuntatieteellisissä rakenneanalyysseissä, joihin useimmat nationalismin historian yleisesitykset perustuvat (Gellner 1983; Anderson 1983; Hobsbawm 1990), aatteiden tutkiminen on ongelmallista, sillä tässä viitekehyksessä ne nähdään taloudelliselle perustalle alistaisina,

ja siksipä niitä onkin tarkasteltu vain toissijaisesti. Marxilaisuudesta on omaksuttu ajatus ideologiasta luokkataistelun *välineenä*, mutta jätetty käyttämättä marxilaisen teorian sisältä tarjoutuvat mahdollisuudet irrottaa ideologia luokkasidonnaisuudesta (Barrett 1991, 57-74). Toisaalta taas angloamerikkalaisessa valtavirtasosiologiassa aatteita ja ideologiaa on lähestytty funktionalismin viitekehyksen kautta, joka on miltei kritiikitön aatteiden sisällön suhteen.

Suomalaisista tutkijoista erityisesti Risto Alapuro on analysoinut kansakunnan rakentamista ja nationalistisen liikkeen muotoutumista Suomessa kiinnittäen huomiota rakenteisiin, jotka ovat mahdollistaneet kansan ja kansallisvaltion nimeltä Suomi syntymisen. Alapuron analyysissa on kuitenkin mukana funktionalismin piirteitä, erityisesti tavassa nähdä aatteet ”funktioina”. Tarkastelenkin tässä lähemmin Alapuron esitystä pyrkien osoittamaan lähestymistavan ongelmallisuuden.

Toinen ongelma nationalismin tutkimuksessa, erityisesti nationalismin historian yleisesityksissä, on sukupuolen puuttuminen analyysistä (McClintock 1993, 61; Hagemann 1996, 8). Tämä on tietenkin naistutkimuksen ja feministisen teorian näkökulmasta katsoen erittäin ongelmallista, ja osoitus koko sen yhteiskuntatieteellisen teoriaperinteen, johon nämä esitykset nojaavat, sokeudesta sukupuolen käsitteen suhteen. Naisten historiaa ja sukupuolijärjestelmää tutkineet ovat esittäneet, että modernisaatio oli itsessään sekä sukupuolitettu että sukupuolittava prosessi, eli muodostuvassa modernissa yhteiskunnassa naiset ja miehet, heidän keskinäiset suhteensa, ja heidän paikkansa yhteiskunnassa määriteltiin uudelleen. Heidän sfääreistään muodostui hyvin erilaisia, mutta myös eriarvoisia (Sulkunen 1987, 1990).

Voisi olettaa, että tutkittaessa nationalismia, jolla siis oli keskeinen osa modernien kansakuntien rakentamisessa, sukupuoli nousisi esille merkittävänä analyttisena kategoriana. Karen Hagemann, joka on tutkinut preussilaisen nationalismin muotoutumista 1800-luvun alussa, on huomauttanut, että ”jo pintapuolinen katsaus kansakuntaan ja

kansalliseen identiteettiin liittyviin mielikuviin ja käsitteisiin sekä kansallisiin representaatioihin symboleissa ja rituaaleissa osoittaa, miten tärkeä merkitys sukupuolella on” (1996, 8).¹ Olen Hagemannin kanssa samaa mieltä siitä, että tätä taustaa vasten on vaikea ymmärtää sukupuolen puuttumista nationalismin kehityksen kokonaisuusyksistä (Hagemann 1996, 8-9).

Tässä pyrinikin pohtimaan syitä sukupuolen huomiotta jättämiseen nationalismin yleisesityksissä. Tarkastelen esimerkinomaisesti Alapuron esitystä kansakunnan rakentamisesta Suomessa, ja vertaan sitä Irma Sulkusen esitykseen. Heidän töitään yhdistää, että molemmat ensinnäkin tarkastelevat samaa ajankohtaa, 1800-lukua ja erityisesti sen loppua sekä 1900-luvun alkua. Toiseksi heidän töissään näkyy 1970- ja 1980-lukujen talous- ja sosiaalhistorialle ominainen tapa lähestyä historiaa joukkojen kautta.

Sukupuolen ja aatteiden toissijaisuus marxilaisessa teoriassa ovat jossain määrin rinnasteisia ilmiöitä, vaikka niitä ei pitäisikään sekoittaa toisiinsa. Niiden uudelleenteoreointia kuitenkin ruokkii osin sama keskustelu, eli kysymys ideologian luokkasidonnaisuudesta: Michèle Barrett on todennut, että kun marxilaisessa teoriassa on etäännytty ideologian luokkasidonnaisuuden vaatimuksesta ja poliittinen diskurssi on alettu ymmärtää konseptina, joka voi pitää sisällään luokan lisäksi muitakin ”ryhmiä, vaatimuksia ja intressejä”, on ollut mahdollista liittää myös sukupuoli osaksi analyysia, siis luokan rinnalle eikä sille alistaiseena (Barrett 1991, 74). Barrettin mukaan tämä teoreettinen ajattelu kuitenkin johtaa pois marxilaisesta teoriasta, vie sen teoreettisten perusteiden ulkopuolelle (Barrett 1991 61-64, 78, 80, 109-10). Näin ollen myös marxilaisvaikutteisten yhteiskuntateorioiden perusteita on syytä alkaa pohtia uudelleen.

Seuraavassa tarkastelen ensin rakenneanalyysiin pohjautuvia tapoja analysoida nationalismia ja sen kehitystä Euroopassa yleensä. Sitten otan esille Alapuron analyysin valtion ja kansan kehityksestä Suomessa. Pyrin nimenomaan tuomaan esille rakenneanalyysille ominaisen tavan jaotella aatteet ja rakenteet erilleen toisistaan. Toiseksi pohdin – edelleen

¹ Kaikki englanninkielisistä lähteistä lainatut tekstit ovat artikkelin kirjoittajan suomentamia.

Alapuroa esimerkkinä käyttäen – miksi rakennanalyysissä sukupuoli jää yleensä tutkimatta, ja käyn läpi niitä teoreettisia ongelmia, joita on ilmennyt yritettäessä sovittaa sukupuoli marxilaiseen viitekehykseen. Lopuksi tuon lyhyesti esille muutamia uudempia lähestymistapoja sukupuolen tutkimiseen sekä aatteiden ja materian dikotomian purkamiseen.

Modernin pauloissa

Yhteiskuntatieteissä näyttää tiettyyn pisteeseen saakka vallitsevan yhteisymmärrys nationalismin historiasta ja sen kehityksen ääriviivoista – ainakin länsimaissa. Anthony D. Smith erottaa nationalismin tutkimuksessa karkeasti kaksi pääsuuntaa: “modernismin” ja “primordialismin”. Hän tarkoittaa “modernismilla” suuntausta, jonka mukaan

“... ollen kaikkea muuta kuin luonnollinen tai välttämätön ilmiö yhteiskunnan ja historian kudoksessa, kansa on puhtaasti moderni ilmiö, yksinomaan modernien kehityskulkujen tuote samoin kuin kapitalismi, byrokratia ja sekularistinen utilitarismi. . . . Kansa ja kansallisuusaate . . . voidaan ajoittaa melkoisella tarkkuudella 1700-luvun jälkipuoliskolle, ehkä hieman aiemmin tai myöhemmin; kaikki mikä näyttää muistuttavan sitä, joko antiikissa tai keskiaikana, täytyy ymmärtää puhtaasti sattumaksi tai poikkeukseksi. Myös metodisessa mielessä tämä näkökulma asettaa kansan ja kansallisuusaatteen tutkimuksen lähtökohdaksi modernisaatioprosessin ja modernit olosuhteet, sillä sekä kansan yleisyys uusimpana aikana että sen puuttuminen esimoderneilta aikakausilta ovat modernin teollistuneen sivilisaation ja sen agraaristen edeltäjien välisten erojen välttämättömiä korrelaatteja.” (Smith 1986, 8-9).

Suurin osa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana tehdystä nationalismin tutkimuksesta nimenomaan yhteiskuntatieteissä on tämän “modernismin” suuntauksen kannalla. “Primordialismi” taas, Smithin mukaan, painottaa sitä, että kansat ja etniset yhteisöt ovat luonnollisia yksiköitä ja oleellinen osa inhimillistä kokemusta, siis kiinteä osa ihmiskunnan historiaa (Smith 1986, 12). “Primordialismin” hieman vaimeampi versio

on Smithin mukaan “perennialismi”, joka taas ei välttämättä pidä kansoja luonnollisina, mutta kylläkin aina olemassa olevia, vaikka niistä onkin voitu käyttää muita nimityksiä. Toisin sanoen, tämän tulkinnan mukaan modernit kansallisvaltiot kansallistunteineen ovat vain “laajempia ja tehokkaampia versioita samanlaisista yksiköistä ja tunteista, joita voidaan jäljittää jo paljon varhaisempina ihmiskunnan historian aikakausina” (Smith 1986, 12).²

On tärkeä huomata, että “modernistien” mielestä kansojen/kansallisvaltioiden synty on kiinteästi sidoksissa modernin yhteiskunnan syntyyn: “kansat” ovat tulosta joko teollisen yhteiskunnan (Gellner) tai kapitalistisen tuotantotavan kehittymisestä. Vaikka Smith kritisoikin “modernistien” lähestymistapaa nationalismiin, on hänen jakonsa sikäli hyvä, että se osoittaa yhtäläisyyden, mikä eri “modernististen” versioiden välillä vallitsee. Hänen mukaansa “modernisteihin” lukeutuvat niin Eric Hobsbawm, Charles Tilly, Immanuel Wallerstein, Benedict Anderson, Tom Nairn, M. Hechter, kuin Ernest Gellner, joka näistä nationalismin tutkijoista on kaikkein kauimpana marxilaisesta analyysistä. Gellnerin viitekehyks on lähempänä angloamerikkalaista valtavirtasosiologiaa, lähempänä weberiläisyyttä. Tästä huolimatta nationalismin tutkijat viittaavat Gellneriin rinta rinnan esimerkiksi Hobsbawmin tai Andersonin kanssa. Yhteistä näille “modernisteille” onkin modernin yhteiskunnan kehityksen tutkiminen yhteiskunnan rakenteiden kautta, ne ovat tässä mielessä kaikki materialistisia. Tarkastelen seuraavassa ensin lähemmin Gellnerin analyysiä, sitten lyhyesti marxilaisvaikutteista lähestymistapaa, ja siirryn sitten

² Smith itse yrittää kulkea näiden tutkimussuuntauksien välimaastossa. Hän pyrkii tutkimaan nykyään olemassa olevia kansoja ja niiden syntyä ottaen huomioon sen etnisen taustan, josta nämä kansat ovat kehittyneet. Smith puhuu kulttuurisen jatkuvuuden puolesta, vaikka myöntääkin, että modernin, teollisen yhteiskunnan kehitys on edellyttänyt irtiottoa sitä edeltävistä yhteiskuntarakenteista. Smithin mukaan kulttuurin alueella katkos modernin ja traditionaalisen yhteiskuntamuodon välillä ei kuitenkaan ole niin radikaali kuin “modernistit” antavat ymmärtää (Smith 1986, 13).

tarkastelemaan Alapuron viitekehystä ja analyysiä suomalaisen nationalismin kehityksestä.

Gellner liittää nationalismin osaksi modernisaatioprosessia, jonka keskeinen aspekti hänen mielestään oli teollistuminen. Hänen mukaansa nationalismi nousee esille vastauksena tarpeisiin, jotka syntyvät yhteiskunnan kehityksessä, tietyn työnjaon syntyessä. Gellner väittää nationalismiin olevan teolliselle yhteiskunnalle välttämättömyys: nationalismi on vastaus tarpeeseen löytää yhdysside kulttuurin ja valtion välille, eikä mikään muu ideologia pysty yhdistämään niitä niin kuin nationalismi (Gellner 1983, 125, 39-40, 46, 48, 129).

Gellnerin mukaan teollinen yhteiskunta tarvitsee määrätynlaisen koulutusjärjestelmän, joka eroaa niin sanottujen traditionaalisten yhteiskuntien koulutusjärjestelmistä, ja vain nationalismin avulla tällainen koulutusjärjestelmä voidaan rakentaa (Gellner 1983, 33-35). Gellnerin tulkintaa nationalismin synnystä voidaan pitää funktionalistisena, osin se on jopa taloudelliseen reduktionismiin taipuvainen siinä mielessä, että nationalismi nähdään tulokseksi muutoksista yhteiskunnan taloudellisissa rakenteissa. Gellner itse kiistää kummankin väitteen, ja sanoo sen sijaan esittäneensä kausaalisen analyysin (Gellner 1997, 83, 85-86).

Marxilaisista lähtökohdista katsottuna nationalismin historia on hieman toisenlainen: nationalismin esiin nousu on osa kapitalistisen maailmanjärjestelmän kehitysprosessia. Immanuel Wallersteinin mukaan kapitalistinen maailmanjärjestelmä tarvitsi kehittyäkseen tietynlaisen poliittisen rakenteen, ja kapitalismin tarpeita osoittautui palvelevan parhaiten kansallisvaltioiden muodostama valtioiden välinen järjestelmä (*interstate system*), joka korvasi sitä edeltäneet laajat imperiumit Euroopassa (Wallerstein 1974, 127, 184-85). Oleellista hänen mukaansa tässä valtioiden välisessä järjestelmässä oli voimien epätasapaino: valtiot eivät olleet yhtä voimakkaita, vaan oli sekä heikkoja että voimakkaita valtioita, voimakkaat yleensä keskuksessa ja heikot periferiassa (Hopkins ja Wallerstein 1987, 764; Wallerstein 1974, 354-55). Valtioiden välillä oli hierarkkisia suhteita

toisiinsa.

Hopkins ja Wallerstein ovat yksilöineet kolme syytä, miksi kansallisvaltiot ja niiden muodostama valtioiden välinen järjestelmä edistivät kapitalismin kehitystä maailmanjärjestelmäksi. Ensinnäkin syntyneet kansallisvaltiot ovat tarpeeksi voimakkaita suojaamaan kauppiaita ja yrittäjiä poliittisilta paineilta tuotantoon osallistuvan työvoiman taholta. Toiseksi, kansallisvaltioiden muodostama järjestelmä ei ole tarpeeksi voimakas muodostamaan maailmanlaajuisia markkinamonopoleja, ja näin se edistää kilpailua maailmanmarkkinoilla. Kolmanneksi, kansallisvaltiot ovat kuitenkin tarpeeksi voimakkaita tukeakseen kauppiaita ja yrittäjiä kapitalismin toimintatapojen levittämisessä (Hopkins ja Wallerstein 1987, 765). Toisin sanoen kansallisvaltio ja siihen liittyvä ideologia, nationalismi, palvelee ennen kaikkea kauppiasluokan, porvariston, etuja.

Nationalismi aatteena sai Wallersteinin mukaan ensimmäiset varsinaiset puolestapuhujansa porvariston keskuudessa 1600-luvun lopussa ja 1700-luvun aikana, merkantilistisen järjestelmän vallitessa (Wallerstein 1974, 146). Nationalismin tehdessä tuloaan suuret länsieurooppalaiset valtiot olivat siis jo olemassa, eli länsieurooppalaiset kansallisvaltiot rakentuivat jo olemassa olleiden valtioiden raameihin – nationalismi ei synnyttänyt valtioita sinänsä, mutta se synnytti tietynlaisia valtioita (Wallerstein 1974, 145).

Wallersteinin esittämä kertomus, jossa oleellista ovat nationalismin myöhäinen synty ja sen tunnistaminen nimenomaan tietyn luokan, porvariston, aatteeksi, toistuu lähes samanlaisena kaikissa marxilaisvaikutteisissa analyyseissa nationalismin kehityksestä. Gellnerin tulkinta eroaa tästä siinä, ettei hän korosta nationalismin luokkaluonnetta. Mutta Gellnerin analyysissä ei olekaan luokkia samassa mielessä kuin marxilaisissa, vaan hänen yhteiskuntaryhmänsä ovat pikemminkin weberiläisiä statusryhmiä.

Suomi – ikuinen rajamaa

Alapuron analyysi suomalaisen nationalismin kehityksestä on yhdistelmä marxilaisperäistä rakenneanalyysiä ja Gellnerille ominaista, lähempänä Weberiä olevaa valtavirtasosiologia-

aa. Alapuro sijoittaa Suomen kehityksen Charles Tillyn esittämään kehukseen eurooppalaisen valtiojärjestelmän kehityksestä (Tilly 1990). Ensinnäkin, Alapuron mukaan nationalismin kehitys Suomessa, kuten valtion muodostuminen yleensäkin, ei seurannut kehitystä Länsi-Euroopan suurissa valtioissa, vaan Suomi kuului niiden itäeurooppalaisten valtioiden joukkoon, jotka syntyivät vasta myöhään, 1800-luvun lopussa tai 1900-luvun alussa seurauksena isomman imperiumin hajoamista (Alapuro 1988, 5-12). Hänen mukaansa Suomen tilanne muistutti länsieurooppalaisten valtioiden tilannetta luokkarakenteen osalta (maata omistava, laaja talonpoikaisto verrattuna feodalismia muistut-tavaan, itäeurooppalaiseen järjestelmään). Suomi oli myös selvärajainen alue ja sillä oli omat valtioinstituutiot, vaikka se ei ollutkaan itsenäinen (Alapuro 1988, 90-91). Toisaalta Suomi oli kuitenkin poliittisesti riippuvainen Venäjältä, ja tässä suhteessa sen tilanne oli samanlainen kuin muiden itäeurooppalaisten alueiden, jotka kuuluivat joko Venäjään tai Habsburgien valtakuntaan (Alapuro 1988, 11-12, 33-35).

Alapuro korostaa, että myös nationalismin kehityksessä näkyi Suomen erikoinen tilanne kahden erilaisen järjestelmän rajamailla (*interface position*): fennomaniassa sekoittui piirteitä niin Länsi-Euroopan suurten valtioiden valtiojohtoisesta nationalismista, jota Hobsbawm on kutsunut "siviiliuskonnoksi" (*civic religion*), kuin piirteitä Itä-Euroopalle tyypillisestä nationalismista, jonka on nähty perustuvan joukkojen heräämiseen tietoiseksi "etnisistä" ja "kansallisista" juuristaan ja jossa kansallisuusaate koettiin "kansan" perinteitä puolustavaksi ja uuden, modernin

³ Vaikka Alapuro ei asiaan viittaakaan, niin tämän vertailun taustalla näkyy yhteiskuntatieteissä yleinen nationalismin jako kahteen tyyppiin. Hans Kohn käytti tyypeistä nimiä "läntinen" ja "ei-läntinen" (1965), ja John Plamenatz "läntinen" ja "itäinen" (1976). Heidän ryhmittelynsä tosin poikkesivat jonkin verran toisistaan. Tämä nationalismin jako kahteen tyyppiin on yhteiskuntatieteissä edelleen hyvin yleistä, vaikka se on erittäin ongelmallista. Aira Kemiläinen on esittänyt hyvän kritiikin Kohnin kaksijaosta (1964, 115-42) ja Partha Chatterjee yleisemmin länsimaisen sosiologian tavasta luokitella nationalismit kahteen eri "tyyppiin" (1986).

yhteiskunnan arvoja vastustavaksi voimaksi (Alapuro 1988, 85-89, 92).³ Alapuron mukaan fennomania oli aatteena konservatiivinen ja paternalistinen (Alapuro 1988, 96), ja muistutti siinä länsieurooppalaisia valtiojohtoisia nationalismeja, mutta toisaalta sitä voidaan pitää "kulttuurisena vastauksena modernisaation haasteisiin: se käytti kulttuurisia keinoja puolustaakseen perinteistä agraarista ja korporatiivista yhteiskuntarakennetta teollistumisen tuomia uhkia vastaan" (Alapuro 1988, 100).

Alapuron mukaan fennomanian nousuun vaikuttaneet syyt 1800-luvun alun Suomen suuriruhtinaskunnassa olivat seuraavat:

"Varhaisen fennomanian kasvualustana olivat ylimpien luokkien sisäiset jännitteet. Kaiken kaikkiaan kirkko ja laaja talonpoikaisto kannattivat liikettä, kun taas teollinen ja kaupallinen luokka pysytteli siitä erossa tai vastusti sitä. Fennomania edesauttoi suuresti itsenäisen talonpoikaiston ja suomenkielisen keskiluokan nousua, mutta se oli myös perinteisten intellektuellien liike – intellektuellien, jotka tunsivat asemansa uhatuksi syntyvän porvarillisten, teknisten ja aristokraattisten intressien muodostaman, liberalismiin nojaavan koalition taholta. Liberaaliin ohjelmaan sisältyvä perustuslaillisuus ja lisääntyvä taloudellinen vapaus merkitsi perinteisten intellektuellien ja heidän edustamiensa korporaatioiden vaikutuksen vähenemistä. Kielikysymystä käytettiin sekä tämän muutoksen viivyttämiseen että kannatuksen etsimiseen sen vastaisille mielipiteille itsenäisen talonpoikaiston keskuudessa." (Alapuro 1988, 99-100)⁴

Tämän mukaan nationalismi Suomen suuriruhtinaskunnassa ei niinkään palvellut liike- ja talouselämän (kapitalismin) etujoukkojen intressejä, vaan ylä- ja keskiluokkaisten intellektuellien pyrkimyksiä säilyttää asemansa – he hakivat liittolaisia suomea puhuvan, kehittyvän keskiluokan ja maata omistavan talonpoikaiston joukosta, ja nationalistiset aatteet toimivat linkkinä näiden eri kerrostumien välillä.

⁴ Esityksessään Alapuro nojautuu paljolti Roberta Selleckin työhön varhaisen fennomanian historiasta (1961).

Kuten yleensä rakenneanalyysissa, ei Alapuronkaan teoksessa nationalismin aatteellista sisältöä ole juuri analysoitu: se on itse asiassa toissijainen. Siinä ei myöskään pohdita aatteiden osuutta yhteiskunnallisessa muutoksessa laajemmin. Nationalismi on nähty yläluokan ”välineenä”. Näin toteutettuna marxilaisen analyysin heikkoutena on aatteiden toissijaisuus, niillä ei ole roolia yhteiskunnan muutoksessa, ikään kuin materiaalisien maailman käsitteellistäminen tapahtuisi aina vain jälkikäteen, sen jo muotouduttua, eikä ihmisten toiminta olisi mitenkään sidoksissa siihen, miten tuo materiaallinen maailma hahmotetaan käsitteiden kautta.

Vaikka marxilaisessa perinteessä ”ideologioita” on analysoitu nimenomaan kriittisessä mielessä, Alapuron analyysissa ei näy marxilaisuudelle ominainen kriittinen suhtautuminen ja epäluulo nationalismia kohtaan (vrt. Hobsbawm 1990). Nationalismi on Alapuron tulkinnassa positiivinen voima, joka edistää valtion integraatiota, mitä myös pidetään positiivisena kehityksenä. Tässä kohtaa analyysi on lähellä funktionalistista tulkintaa, jossa tärkeämpää on löytää ilmiön ”funktio” yhteiskunnan kokonaisuudessa kuin pohtia aatteiden sisältöä sinänsä. Näkökulman valinta on tietoinen, mutta sen seuraukset osin tiedostamattomia. Mutta myös pelkkä ”funktion” toteaminen voi antaa ilmiölle legitimitteettiä. Pois jäävät pohdinnat ”kansakunnan rakentumisen” negatiivisista aspekteista, eli sen huomaaminen, että yhdentymisessä ei ole kysymys vain suuremmasta yhteisöllisyydestä tai yhteenkuuluvuudesta, vaan myös yhdenmukaisuuden pakosta. Näin analyysi ikään kuin jatkaa integroitumis-/integroittamisprosessia antamalla siitä ristiriidattoman kuvan, peittämällä alleen kaiken kitkan ja vastustuksen (Alapuro 1994, 317-18).

Kuten jo totesin, Gellnerin analyysiin nationalismin kehityksestä viitataan usein rinta rinnan Hobsbawmin ja muiden selvästi marxilaisten tulkintojen kanssa. Alapuro ei tee tässä poikkeusta. Vaikka Gellnerin tulkinnan ja marxilaisen rakenneanalyysin välillä on eroja, on niissä myös yhtäläisyyksiä, joka tekee niiden yhdistämisen mahdolliseksi: molemmat näkevät nationalismin osana modernisaatiota, modernin yhteiskunnan kehitystä. Ne esittävät

tästä kehityksestä lineaarin kertomuksen, jossa historia etenee vaiheittain. Lisäksi prosessia katsotaan sen lopputuloksesta käsin – tärkeitä ovat ne kehityskulut, jotka johtavat moderniin yhteiskuntaan (Gellnerin vastaväitteistä huolimatta; katso Gellner 1997, 85). Lisäksi ne molemmat painottavat rakenteiden merkitystä suhteessa aatteisiin, joiden katsotaan kuuluvan kulttuuriseen sfääriin. Rakenteet joihin viitataan ovat pitkälti taloudellisia rakenteita, juuri ne nähdään tärkeinä tai määräävinä.

Samanaikaisesti marxilaisuuden sisällä on kuitenkin keskusteltu paljon ideologiasta. Kun vertaa näiden käsittelemieni nationalismin yleisesitysten teoreettista kehystä siihen keskusteluun, jota marxilaisuudessa ideologiasta on käyty, täytyy todeta, että marxilaisvaikutteinen yhteiskuntateoria, keskittyessään rakenteiden analyysiin ja korostaessaan nationalismin osuutta kansallisvaltioiden sisäisessä yhdentymisessä, on menettänyt jotain siitä kriittisestä asenteesta, jolla ideologioita on marxilaisuudessa tarkasteltu. En kuitenkaan halua väittää, että marxilainen tulkinta olisi sinänsä parempi, tai että meidän pitäisi palata johonkin puhdasoppiseen marxilaisuuteen. Mutta niitä mahdollisuuksia, joita jo marxilaisuuden sisällä käyty keskustelu ideologiasta tarjoaisi nationalismin analyysille, ei ole käytetty hyväksi (Hall 1985; Barrett 1991).

Rakenneanalyysiin pohjaavassa yhteiskuntatieteessä on myös toistaiseksi suurelta osin sivuutettu se teoreettinen uudelleen ajattelu, joka on saanut kimmokkeita post-strukturalismista (esim. Derrida, Foucault; katso Barrett 1991). Toisin kuin usein väitetään, post-strukturalismin soveltamisen yhteiskuntatieteissä ei kuitenkaan tarvitse merkitä sitä, että elämän materiaalisia puitteita ei otettaisi tutkimuksessa huomioon. Tärkeää olisi teoretisoida uudelleen ”materian” suhde ”ei-materiaaliseen”, ”ala-” ja ”ylärakenteiden” suhde toisiinsa, ”talouden” suhde muihin yhteiskunnan alueisiin, jotta – Stuart Hallia lainatakseni – voitaisiin yhdistää ”ihmisten ’sisäpuolen’” tutkiminen ”sosiaalisten suhteiden, tuotannon ja tuotantojärjestelmien ’kovan kärjen’” tutkimiseen (Hall 1985, 102-03).

Viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana

myös naisten aseman ja historian pohtiminen on antanut aihetta teoreettiseen uudelleen ajatteluun yhteiskuntatieteissä. Sukupuolen tutkiminen ei kuitenkaan alun perin ole sisällynyt marxilaiseen eikä post-strukturalistiseen teoreettiseen ohjelmaan. Mutta feministisen teorian sisällä molempia teorioita on pyritty hyödyntämään.

Naiset – modernit marginaalit?

Kun post-strukturalistit ovat kyseenalaistaneet “modernit” kertomukset, on usein lähtökohtana ollut huomion kiinnittäminen siihen, miten tällaiset keskitetyt, lineaarit, kertomukset tekevät väkivaltaa “marginaalissa” oleville. Kriittikin mukaan länsimainen, valistuksen jälkeinen filosofinen perintö universalismin viitataan huolimatta operoi käsitteillä, jotka perustuvat hierarkkisesti järjestettyihin binaarisiin vastakohtiin, kuten mies/nainen, valkoihoinen/värillinen, järki/tunteet, jne.

Ylempänä hierarkiassa oleva käsite nojaa alempaan, se määrittää tämän vastakohtansa kautta eikä siis ole mahdollinen ilman sitä. “Modernit” kertomukset rakentuvat näiden hierarkioiden varaan, mutta jättävät näyttämättä alempana olevan kategorian, eli ylempänä olevat kategoriat esitetään universaaleina, vaikka ne eivät sitä ole, ja alempana olevat jäävät toisarvoisiksi. Dekonstruointi on itse asiassa näiden “marginaaliin” asetettujen historioiden esiin tuomista, minkä tekee mahdolliseksi se, etteivät “marginaalit” kuitenkaan ole kokonaan hävinneet, vaan niiden jälkiä on nähtävissä teksteissä.

Teoria, jota Alapuro käyttää, on mielestäni tällainen universaali kertomus, joka lähemmässä tarkastelussa paljastuu vaillinaiseksi, tietyn tarinan kertovaksi, tiettyjen ryhmien historian esittäväksi. Selkein esimerkki tästä on tapa, jolla hän käsittelee joukkojärjestäytymisen ja äänioikeustaistelun historiaa Suomessa. Analysoidessaan vuoden 1905 suurlakon tapahtumia Suomen suuriruhtinaskunnassa ja lakon seurauksena aikaan saatua äänioikeusuudistusta ja yksikamarisen eduskunnan syntyä, Alapuro toteaa: “Tärkein ja ainutlaatuisin piirre 1905-1907 tapahtuneesta valtavasta mobilisaatiosta oli

agraarisen sosialismin nousu.” Tältä pohjalta Alapuro esittää tutkimuskysymyksensä: “Kuinka sosiaalidemokraattisen liikkeen vahva agraarinen perusta voidaan selittää, ja kuinka se vaikutti liikkeen kokonaisluonteeseen?” (Alapuro 1988, 117).

Ottaen huomioon väitteen liikkeen laajasta kannatuksesta, olisi – ainakin feministisestä näkökulmasta analyysia katsoen – mielenkiintoista tietää, mikä oli sosiaalidemokraattisen liikkeen sukupuolijakauma, ja yleisemminkin naisten osuus järjestäytymisessä. Asia on sikälikin mielenkiintoinen, että seuranneessa äänioikeusuudistuksessa myös naiset saivat äänioikeuden, mikä oli tuohon aikaan Euroopassa ennenkuulumatonta, itse asiassa odotusten vastaista, koska kyseessä oli nimenomaan agraarinen, eikä pitkälle teollistunut yhteiskunta. Tähän kysymykseen Alapuro ei kuitenkaan puutu.

Irma Sulkunen, joka on myös tutkinut järjestäytymisen historiaa Suomessa, on esittänyt naisten järjestäytymisestä oman tulkintansa. Sulkusen mukaan huomionarvoista naisten järjestäytymisessä oli ensinnäkin naisten suuri lukumäärä järjestöissä, mutta erityisesti se, että he eivät liittyneet sukupuolittain eriytyneisiin järjestöihin, kuten rouvasväenyhdistyksiin tai myöhempiin naisasialiikkeisiin, vaan olivat mukana nimenomaan joukkojärjestöissä, jotka olivat sukupuolittain eriytymättömiä: raittiusjärjestöissä, nuorisoseuroissa ja työväenliikkeessä (Sulkunen 1987, 169-171).

Naisten järjestäytyminen Englannissa ja Yhdysvalloissa ja todennäköisesti myös Keski-Euroopassa taas tapahtui pääsääntöisesti sukupuolittain eriytyneissä järjestöissä (Sulkunen 1987, 169-170). Sulkunen painottaa, että naiset myös osallistuivat aktiivisesti äänioikeustaisteluun (Sulkunen 1990, 51-52). Naisten roolista tässä taistelussa Sulkunen toteaa, että “voitaisiin melkein sanoa, että ilman naisia ei demokraattisen edustusjärjestelmän saavuttaminen olisi ollut mahdollista, ja että on hyvin epätodennäköistä että naiset yksinään, omien järjestöjensä kautta, olisivat voineet saavuttaa äänioikeuden” (Sulkunen 1990, 53).

Sulkusen mukaan naisten laaja järjestäytyminen ja äänioikeuden saavuttaminen voidaan parhaiten selittää “tuotannon ja kulttuurin poikkeuksellisella agraarisella rakenteella, ja tähän kytkeytyvällä sukupuolijärjestelmän ‘jäl-

keenjäneisyydellä” (Sulkunen 1990, 52). Hän painottaa, että ”moderni” sukupuolijärjestelmä, joka korostaa miesten ja naisten vastakkaisuutta ja erottaa naiset yksityiselle ja miehet julkiselle alueelle, ei kehittynyt täyteen mittaansa Suomessa ennen kuin 1920- ja 1930-luvuilla (Sulkunen 1990, 53). Sulkusen mukaan 1800-luvun lopun joukkojärjestäytyminen noudatti ennemminkin ”perinteistä” sukupuolijärjestelmää, jossa sukupolet eivät asetu vastakkain, vaan ovat pikemminkin oman yhteiskuntakerroksensa jäseniä ennen kuin eri sukupuolia: niin miehet kuin naisetkin eri yhteiskuntakerroksista olivat tottuneet työskentelemään yhdessä yhteisten etujen ajamiseksi, ja tämä toimintatapa siirtyi aluksi myös ”moderneihin” joukkojärjestöihin (Sulkunen 1990, 52).

Sulkunen väittää, että uusi kansalais- ja sukupuoli-identiteetti muotoutuivat vasta tämän koko yhteiskunnan mukaansa temmanneen järjestäytymisprosessin kautta (Sulkunen 1987, 169). Hänen mukaansa “[i]ntegroituneen järjestölaitoksen repeäminen samanaikaisesti sekä poliittisin että sukupuolenmukaisin perustein ei varmasti ollut sattuma,” vaan ”nämä ilmiöt olivat tiukasti sidoksissa toisiinsa tai suorastaan edellyttivät toinen toistaan” (Sulkunen 1987, 171). Kaupungeissa naisten erillisjärjestäytymistä oli tosin esiintynyt jo 1800-luvun puolivälistä lähtien, ja siellä se oli ollut nimenomaan keski- ja yläluokkaisten naisten järjestäytymistä. Sulkunen onkin sitä mieltä, että ”sukupuolenmukainen eriytyminen on alusta lähtien nähtävä kaupunkiväestön yhden ja yhteisen organisoitumisprosessin keskeisenä tekijänä” (Sulkunen 1987, 171). Mutta Sulkusen mukaan ei kaupungeissa niin kuin ei maaseudullakaan ollut kysymys naisten murtautumisesta yksityisestä julkiseen, vaan siitä, että ”yhtä lailla kuin miehet, myös he [naiset] jäsenivät uutta kansalaisidentiteettiään kaikkia väestöryhmiä koskevassa järjestötoiminnassa” (Sulkunen 1987, 171).

Analyysissään järjestäytymisestä Alapuro ei kiinnitä huomiota järjestöjen jäsenistön sukupuolikoostumukseen, vaikka naisten osuus suurimmissa joukkojärjestöissä oli merkittävä: raittiusliikkeessä naisten osuus kohosi 1905 jo yli puoleen (54 prosenttia), nuorisoseuroissa se

pysyi tasaisesti neljänkymmenen prosentin paremmalla puolella ja sosiaalidemokraattisessa liikkeessäkin naisten osuus oli yli 20 prosenttia (Sulkunen 1990, 49). Hän ei myöskään huomii naisten erillisjärjestöjä, kuten rouvasväenyhdistyksiä tai myöhempiä naisasialiikkeitä, joilla tosin Sulkusenkin mukaan oli joukkojärjestäytymisessä vain vähäinen merkitys (Sulkunen 1987, 164). Alapuro mainitsee ensimmäisinä vapaaehtoisuuteen perustuvina järjestöinä vapaapalokunnat (Alapuro 1988, 103) sivuuttaen sen, että samanaikaisesti vapaapalokuntien kanssa, ja osin jo aikaisemminkin, syntyi rouvasväenyhdistyksiä (Sulkunen 1987, 171). Alapuro jättää samoin huomiotta Martta-järjestön (perustettu 1899), jonka jäsenmäärä 1900-luvun alussa kohosi nopeasti yli kymmentuhannen (Sulkunen 1987, 165).

Miksi sitten kaiken tämän esille tuominen on tärkeää? Ensinnäkin se antaa osaltaan vastausta kysymykseen, miksi naisten äänioikeus oli mahdollinen. Tämän kysymyksen esittämisellä on naistutkimuksen kannalta tiettyä itseisarvoa, mutta se on tärkeä myös feministisen poliittisen toiminnan kannalta, sillä vastausten löytäminen siihen saattaa merkittävästi valottaa taustoja naisten nykyiselle järjestäytymiselle Suomessa. On esimerkiksi usein ihmetelty, miksei Suomessa naisia ole enemmän vallan huipulla, eli miksi naiset äänioikeuden saavutettuaan toimivat vain tietyillä aloilla, miksei heistä ole tullut useammin valtiovarainministereitä tai ulkoministereitä, vaan yleensä sosiaali- ja kulttuuriministereitä. Asia näyttää nykypäivän näkökulmasta ristiriitaiselta, mutta historiallisen analyysin valossa se ei sitä ole. Tulkitsisin Sulkusen esitystä niin, että samanaikaisesti kun naiset saavuttivat valtiollisen äänioikeuden, heidän toimintansa alkoi keskittyä syntymässä olevaan ”feminiiniseen” piiriin, johon ei kuulunut ulkopoliittikka tai valtion talouden hoito (katso myös Kuusipalo 1989, 174).

Toiseksi, naisten järjestäytymisen tutkiminen antaa lisävalaistusta järjestäytymisen koko luonteesta. Sulkusen esittämät argumentit itse asiassa tukevat Alapuronkin esittämää näkemystä järjestäytymisen kokonaisvaltaisuudesta: naisten aktiivinen mukanaolo on siitä lisä-

todistus.

Huomionarvoista on, että vaikka Sulkusen teoreettinen viitekehys on lähellä Alapuron viitekehystä, heidän analyysinsa koostuvatkin lopulta eri osasista. Heidän näkökulmansa ”toimijoihin” on erilainen: Alapuron analyysissä ”toimijoina” ovat ajoittain ”rakenteet”, toisinaan taas ”luokat” tai suuremmat ”ryhmät”, kuten järjestön jäsenistö kokonaisuutena, ja ne nähdään hyvin monoliittisina yksikköinä (Knuuttila 1993, 55-60). Sulkusen ”toimijoina” ovat henkilöt, tosin aina nähtyinä osana suurempia kokonaisuuksia – mutta henkilöt yksityiskohtineen ovat myös näkyvillä. Sulkusen näkökulman etu verrattuna Alapuron käyttämään on juuri siinä, että kun ”toimijoina” ovat yksittäiset henkilöt, on heidän ominaispiirteitään vaikeampi universaalistaa, heistä on pitempi matka ”universaaleihin subjekteihin” kuin näkymättömissä pysyttelevistä työläisistä tai abstraktista kansasta.

Sulkunen ei kuitenkaan eksplisiittisesti teoretisoi sukupuolen suhdetta luokkaan. Hän ennen kaikkea tuo esille naisten aktiivista osallistumista modernin valtion kehitykseen. Tässä mielessä Sulkusen analyysi on yhtä ”nationalistinen” kuin Alapuronkin: valtion ja kansan kehitys ja yhtenäistyminen olivat positiivisia asioita. Mutta tarkastellessaan modernisaatiota naisten näkökulmasta, hän päätyy antamaan prosessista paljon ristiriitaisemmän kuvan kuin Alapuro.

Sulkunen esimerkiksi alleviivaa sitä, ettei naisasianaisten emansipatorinen ideologia suinkaan nähnyt kaikkia naisia samanarvoisina. Naisista aktiivisimpia

järjestötyöhön osallistujia olivat keskiluokkaiset naiset (Sulkunen 1987, 164). Sulkusen mukaan tämän ”keskiluokkaisen sisarusrintaman” käsitykset naiseudesta ja naisten yhteiskunnallisesta asemasta olivat alun alkaenkin hierarkkisia, eri yhteiskuntaluokkien naiseen eri lailla sovellettavia:

”[n]aisista vain *alimpiin* ryhmiin kuuluvat pyrittiin sitomaan kotiin ja vain kotiin. Vain heidät pyrittiin nopeasti vetämään julkiseksi elämänpiiriksi hahmottuulta työmarkkinoilta täysipäiväisen perheenemännän rooliin. Ylempien yhteiskuntaryhmien naisille tahdottiin sitä vastoin varmistaa esteettömät vaikutusmahdollisuudet koko yhteiskuntakoneistoon, nimenomaan sen naiselliseksi määrittävään toimintasektoriin.” (Sulkunen 1987, 167)

Sulkusen näkökulmassa tulevat siis esille sekä sukupuoli että luokka. Näkökulma ei ainoastaan anna lisävalaistusta modernin yhteiskunnan kehittymisestä Suomessa, vaan Sulkusen kertomus kyseenalaistaa oletuksia modernisaation luonteesta: prosessi ei näyttäydä niin tasa-arvoistavana tai emansipatorisena kuin se yleensä esitetään, ei ainakaan sanojen nykyisessä merkityksessä.⁵

Naisten historiaa länsimaissa tutkineet ovatkin esittäneet, että modernisaatio oli sekä sukupuolispesifi prosessi – se vaikutti eri lailla naisten ja miesten elämään, he olivat siinä eri lailla mukana – että uutta sukupuolijärjestelmää rakentava prosessi (katso esim. Rantalaiho 1993, 2; Barrett 1992, 208). Jos prosessia tarkastelee modernisaation näkökulmasta, kuten Alapuro tekee (1994, 317-18), jää sukupuoli (muiden ”marginaalien” ohella) analyysin ulkopuolelle, koska näkökulma operoi käsitteellä ”universaalista subjektista”, joka ei salli erilaisten subjektipositoiden huomioon ottamista. Samanaikaisesti ”universaalin subjektin” käsite kuitenkin nojautuu ominaisuuksille, jotka sopivat spesifeihin, aikaan ja paikkaan sidottuihin subjekteihin: länsimainen, valkoihoinen, heteroseksuaali, keskiluokkainen mies. Alapuron analyysissä tämä näkyy siten, että näennäisestä universaaliudesta huolimatta on pantu enemmän painoarvoa prosesseille, joissa miehet ovat olleet keskeisiä vaikuttajia, mutta heidän sukupuoltaan ei ole tuotu mitenkään esille,

⁵ Katryn Shevelow on kirjassaan *Women and Print Culture. The Construction of Femininity in the Early Periodical* myös tuonut esille modernisaatioprosessin ristiriitaisia vaikutuksia naisten asemaan Englannissa. Hänen mukaansa kun naisille 1700-luvulla avautui entistä enemmän mahdollisuuksia kirjoittaa lehtiin ja saada näin tekstejään julkisuuteen, niin samanaikaisesti näiden lehtien sivuilla kirjalliset representaatiot naisista tuottivat yhä kapeampaa ja rajoitteisempaa naiskäsitystä. Shevelowin mukaan samat toimijat, jotka aktiivisesti edistivät naisten osallistumista tähän kirjalliseen kulttuuriin, myös rajoittivat sitä määrittelemällä osallistumisen rajat (1989, 1).

eikä sukupuoli tällöin nouse tarkastelun kohteeksi: se ei ole selittävä tekijä, eikä toimijoiden sukupuoli myöskään näyttäytyä “ongelmana”, joka pitäisi selittää. Tämä “universaalin subjektin” käsitteeseen nojaaminen ei tietenkään ole ominaista vain Alapurolle, vaan koskettaa marxilaista yhteiskuntateoriaa yleisemmin.

Marxismin ja feminismin epäonnistunut liitto

Marxilaisvaikutteinen yhteiskuntateoria operoi pitkälti käsitteistöllä, jossa luokka- tai muut taloudelliseen perustaan nojaavat erot ovat yhteiskunnassa keskeisiä. Yrityksistä huolimatta sukupuolta ei ole voitu liittää osaksi marxilaisista viitekehystä ilman, että se näyttäytyisi toisijaiselta luokkaan nähden. Naisten historiaa ja yhteiskunnallista asemaa tutkineet ovatkin jo pitkään väittäneet, että “naiset” eivät ole kategoria, jonka voisi helposti lisätä olemassa oleviin yhteiskuntateorioihin, vaan kun historiaa ja yhteiskuntia katsotaan “naisten” näkökulmasta, kun siis analyysiin otetaan mukaan sukupuoli, nämä teoriat pitää kokonaisuudessaan rakentaa uudelleen (Kelly 1984, 1; Scott 1988, 29). Vaatimukset naisten “erilaisuuden” huomioon ottamisesta, ei vain luokan, rodun, ja etnisyyden, vaan myös seksuaalisuuden osalta, ovat ennestäänkin korostaneet, että “naisia” on mahdotonta analysoida vain “naisina”, samoin kuin “miehiä” vain “miehinä” (esim. Moraga ja Anzaldúa 1981; Hull ym. 1982; Anzaldúa 1990; Malson ym. 1990). Monet erot erottavat heitä, eikä ole löydettävissä – ainakaan useimpien sosiaalitieteilijöiden mielestä – mitään “olennaista” mikä erottaisi naiset miehistä, vaan sukupuoli-identiteetti, samoin kuin muutkin identiteetit nähdään sosiaalisesti muodostuneena, eikä se silloin voi olla ajasta ja paikasta riippumaton.

Yhteiskuntatieteissä on ollut kaksi päätapaa teoretisoida sukupuolta: teoriat patriarkaatista

ja niin kutsutut kahden järjestelmän teoriat (*dual-systems theory*), joista jälkimmäinen on nimenomaan marxilais-feministinen yritys teoretisoida luokkaa ja sukupuolta (Scott 1988, 33, 34-37).⁶ Erityisesti patriarkaattitutkimus on saanut osakseen kritiikkiä: Joan Ackerin mukaan se on liian universalisoivaa, eli ajasta ja paikasta riippumatta naiset näyttävät kaikkialla olevan samalla lailla miesten alistamia. Lisäksi se Ackerin mukaan perustuu oletukselle sukupuolten biologisesta “olennaisuudesta”, mikä ei tee mahdolliseksi ymmärtää naisten elintilanteiden erilaisuutta (Acker 1989, 235; myös Scott 1988, 34).

Marxilais-feministinen kahden järjestelmän teoria näkee kapitalismin ja patriarkaatin, eli tuotantojärjestelmän ja sukupuolijärjestelmän, kahtena erillisenä, joskin toisiinsa kietoutuneena järjestelmänä (Kelly 1984). Joan Scottin mukaan marxilais-feministisessä tutkimuksessa ylipäänsä on ollut ongelmana, että on haluttu löytää “materiaalinen” selitys sukupuolierojen alkuperälle ja niiden ylläpitämiselle. Scottin mukaan

”[t]arjottiinpa sitten niin kutsuttua kahden järjestelmän teoriaa ... tai kehitettiin analyysia, joka perustuu tiukemmin ortodoksisiin marxilaisiin keskusteluihin tuotantomuodoista, niin selitys sukupuolijärjestelmien alkuperälle ja muutoksille niissä löytyy sukupuolten välisen työnjaon ulkopuolelta. Perheet, kotitaloudet, ja seksuaalisuus ovat kaikki viime kädessä muuttuvien tuotantojärjestelmien tuottamia.” (Scott 1988, 35)

Ongelma kahden järjestelmän teoriassa juontuukin marxismin teoreettisista kategorioista. Kahden järjestelmän teoria yrittää ikään kuin korjata marxilaisen teorian perusvikoja lisäämällä kapitalismin, siis tuotantojärjestelmän, rinnalle toisen järjestelmän, joka perustuu sukupuolten välisille suhteille. Linda Nicholson on argumentoinut voimakkaasti tätä lähestymistapaa vastaan. Hänen mukaansa “kahden järjestelmän teoria, erottaessaan kysymyksen naisten alistamisesta siitä, mikä kuuluu marxismin tutkimusalueeseen, vahvistaa ajatusta, että naisten alistaminen on vain lisäys marxismin pääasiallisiin huolen aiheisiin” (Nicholson 1987, 28).

⁶ Näitä kahta suuntausta on tosin aika ajoin vaikea erottaa toisistaan; esim. Scott ja Acker jaottelevat niitä hieman eri lailla ja käyttävät niistä hieman eri termejä. Katso Scott 1988, 33-37; Acker 1989.

Nicholson on tarkastellut uudelleen Marxin peruskäsitteiden määritelmiä. Hänen mukaansa Marx aikalaistensa tapaan erotti “talouden” muusta yhteiskuntaelämästä. Nicholson painottaa erityisesti sitä, että vaikka Marx – toisin kuin muut taloustieteilijät – toisaalta oli selvillä siitä, että “talous” oli kiinteässä yhteydessä muuhun sosiaaliseen elämään, hän ei kuitenkaan työssään systemaattisesti ottanut tätä huomioon, vaan esitti myös universalisoivia päätelmiä “talouden” etusijasta kaikissa yhteiskuntamuodoissa (Nicholson 1987, 16).

Nicholson esittää kaksi väitettä: ensinnäkin, vaikka oletus “talouden” etusijasta muihin yhteiskunnan rakenteisiin nähden suurimmaksi osaksi pitää paikkansa kapitalismissa, niin oletusta ei pidä soveltaa muiden tuotantomuotojen tutkimiseen; toiseksi, on muistettava, että “talouden” asettaminen ensisijaiseksi ei myöskään anna tyhjentävää kuvaa kapitalistisen yhteiskunnan tuotantosuhteista, sillä vaikka kapitalismin kehittyessä markkinalait tulevat valitseviksi yhteiskunnassa, niin on kuitenkin alueita, joissa nämä lait eivät päde – esimerkiksi kotona tehtävä työ ei noudata kapitalismin lakeja (Nicholson 1987, 22).

Nicholson kiinnittääkin huomiota siihen, miten Marx määritteli “talouden” ja “tuotannon”. Kun Marxin mukaan henkilön luokkasema perustui siihen, mikä oli hänen suhteensa tuotantovälineisiin, niin näillä tuotantovälineillä tarkoitettiin vain myytäviksi tarkoitettujen tuotteiden tuottamiseen tarvittavia tuotantovälineitä (Nicholson 1987, 18-19). Nicholsonin mukaan Marxin tapa määrittellä “tuotanto” jättääkin ulkopuolelle kaikki uusintavat toiminnot, jotka yleensä suoritetaan kotona, mutta lisäksi ulkopuolelle jää myös toiminta, joka liittyy yhteiskuntaelämään yleisemmin, esimerkiksi sukulaissuhteiden organisointi ja ylläpito, sekä kaikki sellainen toiminta, jota nykyään pidettäisiin poliittisena tai yhteiskunnallisena (Nicholson 1987, 18). Toisin sanoen, nimenomaan suurin osa naisten tekemästä työstä jää teorian ulkopuolelle, sillä se ei kuulu “tuotantoon” niin kuin Marx sen määritteli. Näistä määrittelyistä Nicholsonin mukaan seuraa, että perhe- ja sukulaisuussuhteet, niissä mahdollisesti tapahtuvat muutokset ja niihin liittyvät

konfliktit, eivät ole marxilaisuudessa olleet analyysin kohteena (Nicholson 1987, 24).

Tällaisen teorian sisällä sukupuoli ei nouse tarkastelun kohteeksi, ja siksi marxilaisen teorian avulla onkin hankala selittää sukupuoli-erojen syntyä ja niiden ylläpitoa, sekä sukupuolten välisen eriarvoisuuden jatkuvaa uusintamista. Vaikka marxilais-feministisessä tutkimuksessa on keskusteltu paljon sukupuolesta ja sukupuolen puuttumisesta marxilaisesta analyysistä, ei kukaan ole pystynyt teoreettisesti liittämään sukupuolta luokan *rinnalle*, vaan tärkeimmäksi selittäväksi tekijäksi näyttää aina ilmestyvän luokka (Sargent 1981; suomalaisesta keskustelusta katso Julkunen 1997).

Nicholsonin mukaan säilyttämisen arvoista marxilaisessa lähestymistavassa on kuitenkin sen historiallisuus, tapa historiallistaa yhteiskunnallista muutosta eikä ottaa sitä annettuna, kuten Marx parhaimmillaan tekee. Nicholsonin mukaan feministit voivat hyödyntää Marxin (ja monien marxilaisten) tapaa ymmärtää “perheen, valtion ja talouden ero historiallisena eikä luonnollisena ilmiönä”, sekä tapaa ymmärtää näiden eri sfäärien välinen kanssakäyminen myös silloin, kun ne ovat erillisiä (Nicholson 1987, 17). Feministisen teorian, mutta myös feministisen politiikan kannalta historiallistamisen merkitys onkin ensiarvoisen tärkeä: jos naisten asemaa (ja “naisia”) ei ymmärretä historiallisen kehityksen tulokseksi, vaan “luontoon” tai “biologiaan” perustuvaksi, niin muutosta nykyiseen on silloin mahdotonta saada aikaan.

Hyppy tuntemattomaan diskurssiin

Kun “materiaalisen” selityksen etsimisessä sukupuolelle ja sukupuolten epätasa-arvolle on ajautettu umpikujaan, ovat myös jotkut mar-

⁷ Mielenkiintoinen tässä suhteessa on naishistorian sisällä käyty debatti Linda Gordonin ja Joan Scottin välillä. Katso Scott ja Gordon (1990), *Signs* 15, s. 848-60. Kiinnostava on myös Scottin artikkeli (1987) “On Language, Gender, and Working-Class History,” *International Labor and Working-Class History* 31, s. 1-13. Samassa lehden numerossa Scottin artikkelia kommentoivat Bryan Palmer, Christine Stansell ja Anson Rabinbach (s. 14-36).

xilais-feministisistä tutkijoista etsineet vastuksia post-strukturalismin suunnalta. Mutta kyseessä on myös yleisempi siirtymä naistutkimuksen sisällä ja se näkyy esimerkiksi historiantutkimuksessa. Gisela Bockin – historioitsijan – mukaan naistutkimuksen yksi tämänhetkinen tavoite on asettaa kyseenalaiseksi dikotomiat, joiden avulla naistutkimuksessa on operoitu: luonto/kulttuuri, palkkatyö/palkaton työ, julkinen/yksityinen, sex/gender, tasa-arvo/erilaisuus ja integraatio/autonomia (Bock 1991, 16-17). Bockin mukaan näiden kategorioiden merkitystä ei pitäisi pitää annettuna, vaan niiden merkitys täytyy “hajottaa, historiallistaa ja dekonstruoida” (Bock 1991, 17). Tehtävänasettelussa näkyy selvästi post-strukturalismin aikaansaama uudelleenajattelu.

Paradigmavaihdos “rakenteista” “diskurssiin” ei kuitenkaan ole naistutkimuksessa yleisesti hyväksytty (Stock-Morton 1991, 69). On epäilty, onko kaikki vain diskurssia, voiko kaikkea tutkia diskursseja tutkimalla ja miten diskurssien analysointi parantaa naisten asemaa.⁷ Mutta huomion suuntaaminen diskursseihin ja representaatioihin ei merkitse yhteiskunnan valtasuhteiden tai materiaalisen toiminnan huomiotta jättämistä. Mielestäni tämä tulee hyvin esille Joan Scottin tavassa määrittää sukupuolta:

sukupuoli [*gender*] on sosiaalisissa suhteissa perustavanlaatuisen elementti joka pohjautuu oletetuille sukupuolten [*sex*] välisille eroille, ja sukupuoli [*gender*] on ensisijainen keino valtasuhteiden merkitsemiseksi (Scott 1988, 42).

Scottin määritelmä asettaa siis sukupuolen “perustavanlaatuisiksi elementiksi”, toisin sanoen, se ei ole alisteinen jollekin muulle, tärkeämmälle tekijälle. Vaikka määritelmä näyttää nostavan etusijalle kulttuuristen ilmiöiden

⁷ Yksi esimerkki, jonka Scott antaa, on luokan käsitteen nojautuminen sukupuolen käsitteeseen 1800-luvun Ranskassa. Scottin mukaan keskiluokkaisten reformistien kuvauksissa työläisistä käytettiin feminiinisiä termejä (alistetussa asemassa oleva, heikko, seksuaalisesti hyväksikäytetty kuten prostituoitu); työläis- ja sosialistijohtajat taas vastasivat tähän painottaen työväenluokan maskuliinista asemaa (tuottaja, vahva, naistensa ja lastensa suojelija) (1988, 48).

ja identiteetin tutkimisen, niin Scott painottaa, että varsinainen sukupuolen teoretisointi sisältyy toteamukseen sukupuolesta ensisijaisena keinona osoittaa valtasuhteita: sukupuoleen viittaamalla, tai sukupuolittamalla jokin ilmiö, merkitään valta-asemia (Scott 1988, 44). Scottin mukaan se ei ole ainoa keino, mutta se on ollut ainakin länsimaisessa, juutalais-kristillisessä ja islamilaisessa perinteessä pysyvin keino vallan merkitsemiseksi (Scott 1988, 45).

Vaikka Scott puhuu “vallan representaatioita”, niin tämä ei tarkoita, että valta olisi vain representaatiota. Hänen mukaansa “[m]uutokset sosiaalisten suhteiden järjestymisessä vastaavat aina muutoksia vallan representaatioissa, mutta muutokset eivät välttämättä kulje vain yhteen suuntaan” (Scott 1988, 42-43). Eli “vallan representaatiot” eivät ole irrallaan “sosiaalisesta järjestelmästä”, mutta “sosiaalinen järjestelmä” ei myöskään välttämättä ole ensisijainen näihin “representaatioihin” nähden, vaan muutos voi lähteä liikkeelle kummastakin suunnasta.

Scottin käsitys vallasta tulee Foucaulta: sen sijaan että yritettäisiin tutkia, kenellä valta on, kuinka paljon valtaa kenelläkin on ja kuka käyttää valtaa kehen nähden, Scott kääntääkin asetelman niin, että valta merkitään tai se ymmärretään sukupuolen avulla.⁸ Scottin mielestä vallan ja politiikan mieltäminen Foucault’n tapaan avaa uusia mahdollisuuksia naisten historian tutkimiselle: se antaa mahdollisuuden purkaa sellaiset dikotomiat kuin valtio ja perhe, julkinen ja yksityinen, ja se rohkaisee esittämään kysymyksiä erillisinä pidettyjen elämänpiirien välisistä yhteyksistä (Scott 1988, 26). Scottin mukaan Foucault’n näkemys valtaan ja politiikkaan antaa mahdollisuuden kritisoida myös historiankirjoitusta uudelta kannalta: historiankirjoitus, jättäessään naiset näkymättömiin, on osaltaan legitimoinut naisten ulossulkemisen ja alistamisen (1988, 26). Hän siis kritisoi myös tieteen tekemisen traditioita ja instituutioita.

Scottin näkökulma alleviivaa sitä, että sukupuolen ottaminen mukaan historialliseen tai yhteiskuntatieteelliseen analyysiin merkitsee koko teorian uudelleen miettimistä. Scottin työ on myös esimerkki, miten paradigmanmuutos on mahdollistanut uusien näkökulmien avau-

tumisen historiallisiin lähteisiin (katso myös Hunt 1984; duBois 1988; Santiago-Valles 1994; Shevelow 1989; Smith-Rosenberg 1989, 1992). Yhteiskuntatieteissä on pitkään operoitu varmoilta ja vakailta näyttävillä käsitteillä, mutta post-strukturalismi on kritiikillään onnistunut heilauttamaan tätä vakautta kyseenalaistamalla näiden käsitteiden perusteita.

Tärkeä osa tätä uudelleen teoretisointia on ”rakenteiden” ja ”aatteiden” välisen dikotomian purkaminen. Acker ehdottaa, että sen sijaan että ensin oletetaan analyttisesti itsenäisten ”rakenteiden” olemassa olo ja sitten etsitään yhteyksiä niiden välillä, pitäisi aloittaa oletuksesta, että sosiaaliset suhteet muotoutuvat prosesseissa, jotka ovat kokonaisvaltaisia ja joita ei siis voi pilkkoa erillisiksi ”rakenteiksi”; esimerkiksi luokka ja sukupuoli eivät muotoudu erillisten mekanismien kautta, ole osa eri ”rakenteita”, vaan ovat tulosta samoista toiminnoista – toisin sanoen, yhteydet niiden välillä eivät ole ”rakenteiden” välisiä, vaan niitä tuottavien prosessien sisäisiä (Acker 1989, 238-39).

Sellaisten käsitteiden kuin ”rakenteet” purkamisen hyöty näkyy ainakin siinä, että ne paljastuvat entistä selvemmin diskursiivisesti asetetuiksi, teoreettisiksi valinnoiksi, ja tällaiset ”rakenteet” on helpompi kyseenalaistaa (Gibson-Graham 1996, 3-5; Riley 1988, 113). Mutta tämä lähestymistapa ei välttämättä merkitse ”materiaalisen” hylkäämistä, vaan sen uudelleen suhteuttamista ”diskurssiin” nähden (Pulkkinen 1996, 172-74, 187, 203). Judith Butlerin huomio siitä, että ”materian on aina materialisoiduttava” kyseenalaistaa ”materian” ja ”diskurssien” erillisyyttä ja ”materian” ensisijaisuutta ”diskurssiin” nähden (Butler 1993, 9). Kun ”materiaalisen” nähdään olevan kiinteästi sidoksissa ”diskursiiviseen”, ei niitä ensinnäkään voi tutkia toisistaan erillään ja, toiseksi, kysymys jomman kumman ”ensisijaisuudesta” siinä mielessä, missä se on marxilaisuudessa esitetty, menettää merkityksensä.

”Rakenteiden” ymmärtäminen väljemmin kuin perinteisessä marxilaisessa teoriassa ei myöskään välttämättä johda sellaiseen epä määräiseen tilaan, jossa kaikki osiot vain kelluvat toistensa ympärillä eikä niiden välillä voida osoittaa olevan valtasuhteita, kuten on

väitetty (Gordon 1990, 27; 1991, 106): foucaultlaisen käsityksen mukaan valtasuhteita ei voi nähdä kaksinaapaisena suhteena hallitsevan ja hallitun osapuolen välillä, jossa toisella on valtaa ja toisella ei. Foucault käsittää valtasuhteet monitahoisina, eli ei ole vain yhtä valtakeskusta, vaan samanaikaisesti voi olla osallisena useissa erilaisissa valtasuhteissa (Foucault 1982, 220-21).

Lopuksi

Post-strukturalistinen kritiikki on saattanut kyseenalaiseksi yhteiskuntatieteiden tavan nähdä modernisaatio lineaarina, keskitettynä (*centered*) ja yhtenäisenä (*unitary*) prosessina. Kun modernisaatiota on tutkittu sen lopputuloksesta – modernin yhteiskunnan näkökulmasta – käsin, kun on siivottu pois näkyvistä kaikki ”epäjohdonmukaisuudet ja säännöttömyydet” (Alapuro 1994, 317-18), on koko prosessiin ollut vaikea suhtautua kriittisesti. Koska nationalismi modernistisen näkökulman mukaan on kiinteä osa modernisaatioprosessia, kansakunnan rakentamista, kritiikkittömyys on näkynyt myös suhteessa nationalismiin. Mutta kun katse kohdistetaan ”marginaaleihin” ja tarkastellaan modernisaatioprosessia esimerkiksi sukupuolen näkökulmasta, se alkaa näyttäytyä vähemmän lineaariselta, keskitetyltä ja yhtenäiseltä, ja kansakunnan rakentaminen näyttäytyy yhtä hyvin hajottavana kuin integroivana prosessina.

Naisten historia on tuonut esille naisia ja heidän töitään, mutta naisten erillishistorioiden kirjoittaminen ei riitä (Fox-Genovese 1982, 6; Kelly 1984, 8; Scott 1988, 10, 27; Sulkunen 1991, 26-28). Jotta sukupuolen merkitys sellaisissa monimutkaisissa prosesseissa kuin modernisaatio, teollistuminen ja kansakunnan rakentaminen voitaisiin tuoda esille, samoin kuin näiden prosessien merkitys sukupuolelle, täytyy tehdä sukupuolesta oleellinen osa koko teoreettista viitekehystä. Vain silloin se aletaan huomioida myös tutkimuksissa, jotka eivät keskity naiseen – onhan miehilläkin sukupuoli.

Paradigmamuutos ”rakenteista” ”diskurssiin” on mahdollistanut huomion kiinnittämisen sukupuoleen myös, kun naiset

näyttävät puuttuvan tutkimuksen aineistosta. Karen Hagemann, jonka on kritisoinut nationalismin yleisesityksiä sukupuolen huomiotta jättämisestä, on todennut, että

”kulttuurihistoriallisessa lähestymistavassa, joka tutkii kansallisten tuntemusten ja tietoisuuden kulttuurista muodostumista, ja asettaa siten kysymyksen kulttuurisesta ja kansallisesta identiteetistä tiedollisen intressinsä keskiöön, on järkevää ottaa sukupuoli systemaattisesti mukaan analyysiimme ”sosio-kulttuurisena kategoriana.” (Hagemann 1996, 8)

Hagemann toteaa lisäksi, että sukupuoli on keskeinen elementti kansallisissa mielikuvissa (*images*), käsitteissä, symboleissa ja rituaaleissa (1996, 8). Nationalismi näyttääkin olevan yksi osa sitä välineistöä, jolla naisten (ja miesten) paikka modernissa yhteiskunnassa osoitetaan – myös naisten itsensä toimesta: nainen on uskollinen äiti ja vaimo, puolisonsa tuki ja lasten kasvattaja (esim. Sulkunen 1991, 34; Yuval-Davis 1996, 22-23; Kantola 1994; Parker ym. 1992).

Kaiken kaikkiaan post-strukturalistisen kriitikin myötä koko modernisaatioprosessi on alettu nähdä hierarkioita luovana, sukupuolituneena ja sukupuolitavavana, rodullisiin, etnisiin, ja seksuaalisiin hierarkioihin perustavana ja niitä uudelleen luovana prosessina. Nationalismi on osa tätä prosessia. Yhteiskunnan hierarkkista järjestämistä ei kuitenkaan pidä erehtyä luulemaan vain diskursiiviseksi, vaan hierarkia näkyy myös naisten ja miesten, eri luokkien ja eri etnisten tai rodullisten ryhmien suhteissa kansallisvaltioihin. Jotta tämä tulisi näkyviin myös yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa modernisaatiosta ja nationalismista, niin nationalististen narratiivien kyseenalaistamisen lisäksi on kyseenalaistettava myös ne teoriat, joita kansakunnan rakentamisesta ja nationalismin kehityksestä on esitetty.

LÄHTEET

- Acker, Joan (1989): The Problem with Patriarchy. *Sociology* 23: 2, s. 235-40.
- Alapuro, Risto (1988): *State and Revolution in Finland*. University of California Press, Berkeley.
- Alapuro, Risto (1994): *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933*. Hanki ja Jää, Helsinki.
- Anderson, Benedict (1983): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London/New York.
- Anzaldúa, Gloria, toim. (1990): *Making Face, Making Soul. Haciendo caras. Creative and Critical Perspectives by Feminists of Color*. Aunt Lute Books, San Francisco.
- Barrett, Michèle (1991): *The Politics of Truth. From Marx to Foucault*. Polity Press, Cambridge, UK.
- Barrett, Michèle (1992): Words and Things: Materialism and Method in Contemporary Feminist Analysis. Teoksessa *Destabilizing Theory*. Toim. Michèle Barrett ja Anne Phillips. Stanford University Press, Stanford.
- Bock, Gisela (1991): Challenging Dichotomies: Perspectives on Women's History. Teoksessa *Writing Women's History. International Perspectives*. Toim. Karen Offen, Ruth Roach Pierson ja Jane Rendall. Indiana University Press, Bloomington.
- Butler, Judith (1993): *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*. Routledge, New York.
- Chatterjee, Partha (1986): *Nationalist Thought and the Colonial World. A Derivative Discourse?* Zed Books, London.
- duBois, Page (1988): *Sowing the Body. Psychoanalysis and Ancient Representations of Women*. University of Chicago Press, Chicago.
- Foucault, Michel (1982): The Subject and Power. Teoksessa *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Hubert L. Dreyfus ja Paul Rabinow. University of Chicago Press, Chicago.
- Fox-Genovese, Elizabeth (1982): Placing Women's History in History. *New Left Review* 133, s. 5-29.
- Gellner, Ernest (1983): *Nations and Nationalism*. Cornell University Press, Ithaca.
- Gellner, Ernest (1997): Reply to Critics. *New Left Review* 221, s. 81-118.
- Gibson-Graham, J. K. (1996): *The End of Capitalism (as we knew it). A Feminist Critique of Political Economy*. Blackwell, Oxford.
- Gordon, Linda (1990): The New Feminist Scholarship on the Welfare State. Teoksessa *Women, the State, and Welfare*. Toim. Linda Gordon. University of Wisconsin Press Madison.
- Gordon, Linda (1991): On "Difference". *Genders* 10, s. 91-111.
- Hagemann, Karen (1996): Of "Manly Valor" and "German Honor". Nation, War and Masculinity in the Age of the Prussian Uprising against Napoleon. Paper for the First German-Nordic Conference on Gender History. Stockholm, Nov. 21-24, 1996. [Käytetty kirjoittajan luvalla. Julkaistaan *Central European History* 31/1998.]
- Hall, Stuart (1985): Signification, Representation, Ideology: Althusser and the Post-Structuralist Debates. *Critical Studies in Mass Communication* 2:2, s. 91-114.
- Hobsbawm, E. J. (1990): *Nations and Nationalism since 1780. Programme, myth, reality*. Cambridge Uni-

- versity Press, Cambridge, UK.
- Hopkins, Terence K. ja Immanuel Wallerstein (1987): Capitalism and the Incorporation of New Zones into the World-Economy. *Review* 10, s. 763-79.
- Hull, Gloria, Patricia Bell Scott ja Barbara Smith, toim. (1982): *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave*. The Feminist Press, New York.
- Hunt, Lynn (1984): *Politics, Culture, and Class in the French Revolution*. University of California Press, Berkeley.
- Julkunen, Raija (1997): Minun Marxini kohtaa feminismin. *Naistutkimus* 10:1, s. 40-54.
- Kantola, Anu (1994): Uutisia isosta Masasta. Kansalista löpöttelyä Kriisi-Suomessa. *Tiedotustutkimus* 17:4, s. 60-73.
- Kelly, Joan (1984): *Women, History and Theory. The Essays of Joan Kelly*. University of Chicago Press, Chicago.
- Kemiläinen, Aira (1964): *Nationalism. Problems concerning the word, the concept and classification*. Studia Historica Jyväskyläensia III.
- Knuutila, Seppo (1993): Hiljainen kevät? Miksi kansanrunoudentutkimuksessa ei oltu tietääksenkään kansalaissodasta puoleen vuosisataan. Teoksessa *Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede*. Toim. Heikki Ylikangas. SKS 603, Helsinki.
- Kohn, Hans (1965): *Nationalism. Its Meaning and History*. Van Nostrand Reinhold Company, New York.
- Kuusipalo, Jaana (1989): *Naisena politiikan huippupaikoille*. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Sarja A, 13.
- Malson, Micheline R., Elisabeth Mudimbe-Boyi, Jean F. O'Barr, ja Mary Wyer, toim. (1990): *Black Women in America. Social Science Perspectives*. University of Chicago Press, Chicago.
- McClintock, Anne (1993): Family Feuds: Gender, Nationalism and the Family. *Feminist Review* 44, s. 61-80.
- Moraga, Cherrie ja Gloria Anzaldúa, toim. (1981): *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color*. Persephone Press, Watertown.
- Nicholson, Linda (1987): Feminism and Marx: Integrating Kinship with the Economic. Teoksessa *Feminism as Critique*. Toim. Seyla Benhabib ja Drucilla Cornell. Polity Press, Cambridge, UK.
- Parker, Andrew, Mary Russo, Doris Sommer ja Patricia Yaeger, toim. (1992): *Nationalisms & Sexualities*. Routledge, New York/London.
- Plamenatz, John (1976): Two Types of Nationalism. Teoksessa *Nationalism. The Nature and Evolution of an Idea*. Toim. Eugene Kamenka. St. Martin's Press, New York.
- Pulkkinen, Tuija (1996): *The Postmodern and Political Agency*. Helsinki.
- Rantalaiho, Liisa (1993): Gender System of the Finnish Society. Teoksessa *Social Changes and the Status of Women: The Experience of Finland and the USSR*. Toim. Liisa Rantalaiho. University of Tampere, Center for Women's Studies and Gender Relations, Working Papers 3.
- Riley, Denise (1988): "Am I That Name?" *Feminism and the Category of 'Women' in History*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Santiago-Valles, Kelvin A. (1994): "Subject People" and Colonial Discourses. *Economic Transformation and Social Disorder in Puerto Rico, 1898-1947*. State University of New York Press, Albany.
- Sargent, Lydia, toim. (1981): *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism. A Debate on Class and Patriarchy*. Pluto Press, London.
- Scott, Joan W. (1988): *Gender and the Politics of History*. Columbia University Press, New York.
- Selleck, Roberta (1961): *The Language Issue in Finnish Political Discussion: 1809-1863*. Väitöskirja, Radcliffe College, Harvard University.
- Shevelov, Kathryn (1989): *Women and Print Culture. The Construction of Femininity in the Early Periodical*. Routledge, London.
- Smith, Anthony D. (1986): *The Ethnic Origins of Nations*. Basil Blackwell, Oxford.
- Smith-Rosenberg, Carroll (1989): The Body Politic. Teoksessa *Coming to Terms. Feminism, Theory, Politics*. Toim. Elizabeth Weed. Routledge, New York.
- Smith-Rosenberg, Carroll (1992): Dis-Covering the Subject of the "Great Constitutional Discussion," 1786-1789. *The Journal of American History* 79, s. 841-73.
- Stock-Morton, Phyllis (1991): Finding Our Own Ways: Different Paths to Women's History in the United States. Teoksessa *Writing Women's History. International Perspectives*. Toim. Karen Offen, Ruth Roach Pierson ja Jane Rendall. Indiana University Press, Bloomington.
- Sulkunen, Irma (1987): Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa *Kansa liikkeessä*. Toim. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja Henrik Stenius.: Kirjayhtymä, Helsinki.
- Sulkunen, Irma (1990): The Mobilization of Women and the Birth of Civil Society. Teoksessa *The Lady with the Bow. The Study of Finnish Women*. Toim. Merja Manninen ja Päivi Setälä, käänt. Michael Wynne-Ellis. Otava, Helsinki.
- Sulkunen, Irma (1991): *Retki Naishistoriaan*. Hanki ja Jää, Helsinki.
- Tilly, Charles (1990): *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990*. Blackwell, Cambridge, Massachusetts.
- Wallerstein, Immanuel (1974): *The Modern World-System I*. Academic Press, San Diego.
- Yuval-Davis, Nira (1996): Women and the Biological Reproduction of "the Nation". *Women's Studies International Forum* 19:1-2, s. 17-24.